

FEDERATIUNEA

Diurnalu politicu, literariu, comercialu si economicu.

Va esi Mercuri-a, Vineri-a si Dominec'a.

Locuint'a Redactorului:

Cancelari'a Redactiunii:

in

Strat'a Morariloru Nr. 18.

Scrisorile nefrancate nu se voru primi decâtu numai de la corespundintii regulari ai „Federatiunii“
Articlii tramisi si nepublicati se voru arde.

Pretiu de Prenumeratiune:

Pre trei lune . . . 3 fl. v. a.
Pre siese lune . . . 6 fl. „ „
Pre anulu intregu . . . 12 fl. „ „

Pentru Roma n'la:

pre an. intregu 40 Lei n. = 16 fl. v. a.
„ 6 lune 20 „ „ = 8 „ „ „
„ 3 — 10 „ „ = 4 „ „ „

Pentru Insertiuni:

10 cr. de linia, si 30 cr. taps'a timbrale pentru fiesce care publicatiune separatu. In Loculu deschisu 20 cr. de linia
Unu esemplariu costă 10 cr.

*) Săre partec. a „Feder.“

„Feder.“, in 8 fauru d. a. 2 ore 1869.

„Conferința națională intrunindu peste 500 participatori de prin tote părțile cu multi serbi si cu reportori d'in partea mai multor diuarie, decurse in deplina ordine, votă incredere si recunoscintia Mocionesciloru si deputatiloru natiunali, primă politică de opunetiune natiunale — infintiarea unei partite natiunali de sine; — in caus'a natiunalitățiiloru sustienū proiectulu deputatiloru natiunali, in caus'a Ardelului proiectulu loru de resolutiune, in caus'a Croatiei programulu partitei croatice-natiunali; decise a combate dualismulu contrariu egalității natiunali, — solidaritate cu natiunile de asemenea sorte si interesu; la organizarea administratiunei interne primă de base principiile autonomiei si democratiei. In caus'a alegeriloru: parol'a candidatiloru pentru partit'a si programulu natiunale, — infintiarea de unu comitetu centrale conducatoriu si de filiale prin cercuri, tote pre cale legale, publica; respingerea resoluta a insinuatimiloru calumniarie de neolialitate. Respicarea că deputatii natiunali nu potu primii oficie guverniali. Insufletire forte mare. Aséra conductu imposante cu musica si choru la Mocionesci si la Miletits. Asta-di comitetulu centrale s'a constituitu.“

Babesiu.

Programulu nostru si D. Caval. Puscariu et Comp.

Est Deus in nobis, et sunt commercia coeli,
Sedibus aetheris spiritus ille venit.

Ovid.

Candu am infintiata acestu organu de publicitate publicasemu si programulu, carele de atunci până asta-di ni-au servitu de indreptaru. Cu inceputulu anului c. l'am improspetatu, mai adaugandu-i si câte-va comentarie. Publiculu romanescu ne au intielesu, numai D. Puscariu nu vre sê ne intielega, neci chiar' dupa cursulu unu anu intregu. — Ideile semenate pre basea principiiloru cuprinse in programulu nostru au cadiutu pre pamentu roditoriu. Numerulu cetitoriloru nostri s'au duplicatu, dovada viua că programulu nostru au fostu intielesu, au aflatu resunetu in inimele Romaniloru inspirate de aceea-si idee a romanismului. Acesta inspiratiune divina vine de susu si suflitele rudite se intielegu. — Programulu nostru ar fi fostu intielesu chiar' si atunci, daca nu l'am fi formulatu destulu de linpede si lamuritu, dar' in acestă epoca a libertății, candu cugetarea nu se mai pote ucide, n'am avutu cauza de a vorbi prin ciumenture si a ni ascunde cugetările, neci temerea, frica nu ne au impededatu de a spune totu-de-un'a francu parerile nostre. Atătu-a celu putienu trebe sê recunosci si Dta, — ceea ce neci contrarii natiunii nostre nu ni-o refuséza — că am luptatu cu barbatia pentru drepturile si libertățile, cari conformu programului nostru, le credemu a fi necesarie spre multumirea natiunii romane.

Fatia cu dualismulu inauguratu, cunosci bine parerea mea, că ce am desvoltatu-o destulu de largu si de repetit ori in acestu organu, dar' am dechiaratu-o celu d'antăiu intre deputatii romani si in dict'a Ungariei, cu ocaziunea desbateriloru gen. a supra proiectului de lege relativu la insu-si pactulu dualisticu (art. XII. 1867.) apoi cu ocaziunea desbateriloru a supra legii de armare d'in insarcinarea conferintiei romane-serbesci si in fine cu ocaziunea desbateriloru a supra legii create in contr'a natiunalitățiiloru, sub numirea falsa de egala indreptătire a natiunalitățiiloru. Cu tote aceste, daca nu m'ai intielesu, éca in câte-va cuvinte programulu meu in asta privintia:

Dupa ce neci Dta nu-ti mai faci capulu apa pentru unitatea monarcei (adeca: centralisatiunea nemtiesca) austriace, eu nu voiu fi acelu nebunu, carele sê luptu pentru d'ins'a atunci, candu chiaru in ai-si urdătorii acestei idei s'au lapedatu de d'ins'a, — deci sê vorbimu despre dualismu. Eu nu sunt dusmanu neimpacatu alu acestui sistemu. Ce-mi pasa daca monarci'a austriaca este impartita in doua grupe de staturi, ca-si acum, séu in trei ori mai multe, precum pretindu federalistii, un'a pretindu „ca na-

tiunea romana sê intreîn cadrulu sistemului, sê intre inse ca factoru cu drepturi egale, precum isunt si detorintiele“ éra de nu, ca d. e. acum, daca dualismulu insemna impartirea poterii absolute in doue locuri centrale, intre doue eleminte, numai in folosula loru si cu exploatarea celoru lalte ca supuse, ca automate fără de vointia, atunci lu voiu combate acestu dualismu cu tote armele cari mi-le subministra libertatea constitunala, ce e dreptu combatemu pre basea libertății individuale, ca individi, dar in totalitate combatemu ca natiune si in fapta ca unu factoru forte insemnatu in machin'a statului, ca unu factoru de 3 milioane, in sine inca destulu de considerabilu, dar fi siguru De Cav. că nu vomu sta singuri, mai de done ori atătu-a combata si lupta a'ature-a cu noi si avemu sprigunulu moralu celu mai potiute, in partea nostra, sentiuulu de dreptate alu umanității spiretulu secului civilisatu si civilisatoriu. Stavila ce se opune acestui torinte neresistibilu va cele acu-si, de nu, apoi se va perrumpe de siguru.

Impia doctrina de a impila, exploatã si germanisã de o part, si a face asemenea magiarisandu de alta parte, nu cutălia sê o profeseze neci insi-si favoritiu sortii momentane, li-e rusine sê o marturisesca, intru atăt'a este de mare sfița de nedreptate! Neci sub masca legalității nu pote durã unu sistemu falsu si nedreptu. — Ni-e arunca machiavelistic'a invovatire de tendintie subversive, că vremu sê spargemu tiér'a. Nu ni e frica. Conscia mens recti famae mendacia ridet. Cine bucina in cornulu miuciuiloru reutaciose? De o parte aci-a caroru-a cu sangele séu natiunea romana li-au stropitu in facia perfidi'a loru, de alta parte acei-a, cari daca n'au potutu sparge impatiune, s'au desvoltatu pre calele de desvoltare. Nemultumirea poporeloru este totu atātu de mare cum fusese sub sistemulu celu rigidu alu absolutismului, ba intr'o privintia este potentiatu, pentru că mai nainte fusese nivelate tote poporele imperiului, asta-di se recunosce dreptulu pentru doue eleminte domnitorie si se refuseza celoru lalte condemnatu apriatu la supunere, la sclavagiu politico-natiunale. Ni-se presinta drepturi individuale, adeca numai o parte d'in ereditate. Noi reclamãmu, pretindemu totalitatea, intréga ereditate. Cine au datu elementulu nemtiescu séu magiaru dreptulu de a se bucurã numai ele doue de libertatea comune! Arete-ne testamentulu carele ne desmoscenesce! Cătu pentru natiunea romana in parte, d'ins'a au apertu libertățile sale si a le patriei de atâte ori si cu atăt'a sange versatu cătu are dreptulu necontestabilu la ele, au perdutu libertatea a dese ori, dar' neci odata n'au renunçiatu la d'ins'a. Ori ce gresiele séu scaderi sê ni-se arunce, ori ce infruntări sê ni-se faca, contrarii nostri politici trebe totu-si sê se inchine vitalității si tenacității acestei semintie latine, carea au conservatu nu numai limb'a sa si datinele, ci consciintia nedestructibile a esistintiei sale separate, cu tote apesările cele seculari. Ast'a e acea natiunalitate indelebile, aceea nestinsa sete de a fi, de a esiste, carea pururea au redeseptatu lupt'a intre unu poporu maltratatu si intre domnitorii séi, carea au conservatu in caractere sangerose neperitoriulu geniu alu semintiei sale.

Ori sub care guvernulu, ori sub ce sistemu dar' vremu sê remanemu ceea ce am fostu si suntemu, vremu sê continuãm a esiste ca romani. Natiunea nostra sê se bucuru de libertate autonoma, sê nu fie ciungarita, absorbita cu incetulu candu ici de elementulu nemtiescu séu magiaru, candu colu de celu muscalescu séu altulu, ci sê fie unitate ei ferita de relele cutului. Ni-se imputa de crima, că tindemu la unitate natiunala, la independintia natiunala. Terminii inculpării sunt vagi, dar chiaru asê formulati, ore aspiratiunile cele mai naturale sadite de insa-si man'a creatoriului in inim'a omului, sunt ele crima? Dar ore acesta unitate depinde de la decrete? cari nu o potu da, neci luã, séu stricã. Ea vietuesce in inimele si in solidaritatea sentimentelor nostre.

O spunemu inse totu-si cu sinceritate barbatesca, că noi nu alergãm dupa fluturi, nu amblãm dupa icre verdi, ci staruimu la realizarea acelei unități si autonomie natiunale, carea este posibila in monarci'a nostra, chiaru si dualisata precum este, si po-

sibile sub coron'a Ungariei si in Mare-Principatulu Transilvaniei. Acest'a este nu numai intru interesulu nostru dar si intru interesulu bine priceputu alu elementulu magiaru, adeca este unu interesu comunu.

Ceea ce vomu staru a demustrã in nr. v.

(Va urmã.)

Romanii d'in Ungari'a si Transilvani'a.

„Correspondenz“ in nr. l'u sêu de la 5 fauru publica su titlulu de susu unu articlu de fondu, d'in care reproducemu ce urméza:

„Edificiulu de statulu Turciei stã su garanti'a poteriloru europene, si acest'a i impedece inca ruina-rea; nu impedece inse, ca edificiuulu sê se derime cu incetulu. Sementfele, cari au scapatu deja de domni'a cea imediata a Portei, nisuescu parte a-si estinde teritoriile, parte a scuturã relatiunile de suseranitate, é' cele inca sujgate sunt resolute a scuturã jugulu. Acest'a e unu procesu naturalu, care cu atātu mai putienu se pote impedece, cu cătu elu resulta de una parte d'in principulu natiunalității, care devine d'in ce in ce totu mai victoriosu, éra de alta parte principulu de statulu alu Turciei eschide veri-ce progresu, si prin urmare nu pote resiste potinteloru impulsuri a le ideiloru moderne.

„Astu-felu Romania pasiesce de nou pre bin'a evenemintelor europe cu o importantia totu mai mare, ma ea a devenitu unu factoru, carui-a poterile cele mari trebe sê-i recunosca un'a insemnatate mai mare, paña ce inainte de ast'a cu cati-va ani numai in atātu-a veniã in consideratiune, in cătu se pareã a face parte in sfera teritoriala a Rusiei. Dupa ce inse la tronulu Romaniei a venitu unu Hohenzollern, ca unu expresce in necu un'a combinatiune politica, care are ce-va raportu cu politic'a prusesca

„De ce considerãm noi tote aceste, candu voim sê vorbimu despre romanii d'in Ungari'a si Transilvani'a? De siguru pentru că apropierea cea imediata a Principatelor, cari se marginescu cu o parte insemnata a tierelor coronei lui Stefanu, trebe sê esercite un'a influintia, ce nu se pote negã, a supra elementulu romanu d'in tieretele aceste. Cumcã Transilvani'a, in care majoritatea precumpanitoria o facu romanii (1.104,322 fatia cu 517,577 magiari si 200,364 sasi), e atinsa de acest'a in ordulu primu, e unu ce naturalu. Deca scimu, că romanii in tieretele unguresci numera preste totu la 2.500,000 suflete (mai multu! Red. Fed.) se pote convinge fia-cine, că acesti-a sunt unu factoru, care-si validéza importantia sa.

„Cu cătu inse romanulu principateloru dunarene face mai mari progrese, cu cătu elu se desvolta mai liberu si mai liberalu si suscepe unu rolu mai insemnatu in destinele europene, cu atātu mai tare trebe sê provoce impregiurarea acest'a una paralela fatia cu situatiunea, la carea este redusu romanulu d'in tieretele coronei unguresci. Legea Uniunii a decretatu d'in Ungari'a nimicirea individualității politice a Transilvaniei, si romanulu, care in Transilvani'a, formeza majoritatea, acum se vede datu dispusetiunii majorității magiare d'in Pest'a; afara de acest'a legea magiara despre natiunalitate a creatu una situatiune prin care romanulu se vede scurtatu si restrinsu in propri'a sa patria. La acest'a se mai adauge si impregiurarea, că guvernele trecute — nu voim a aminti caus'a — au datu romaniloru d'in Transilvani'a drepturi cari apoi fure nimicite de legelativ'a magiara, si impregiurarea acest'a singura este suficiinte pentru a conservã in pieptulu romaniloru ghimpele amaratiunii.

„Deci nu trebe sê ne mirãm, déca natiunea romana inca s'au alaturatu miscãriloru natiunale d'in tieretele coronei unguresci (vedi nr. tr. alu „Fed.“) Cele intemplete in adunarea scaunala de la Mercuria si in siedint'a comitetului distr. d'in Fagarasiu, sunt totu atâte documinte pentru solidaritatea si intensitatea miscãriloru natiunale.

„Magiarii au seceratu fără indoiela frupte amara, cari inse corespundu deplinu semenaturer; ei si-au atrasu neamici'a romaniloru atātu a celoru d'in intru cătu si acelor d'in afara, si reactiunea nu lipsece. Ungurii s'au dedatu a considerã pe romani de una rasa inferioara si éca acest'a „rasa inferioara“ incepe a-si eluptã importantia in lumea esterna; ei

au uitatu, că poporele, cari înainte d'ast'a au fostu jocate unu rolul pasiv, se descepta si facu progrese, că ele pretindu a fi ascultate si respectate in afacerile statului ér' nu totu ingreunate numai cu sarcine publice.

„Pentru ace'a nice nu ne mirâmu deca opuse-tiunea in contra nisuintieloru de unificare si centralizare a guvernului d'in Pest'a la romanii ungureni si ardeleni devine totu mai intensiva. Nu potemu re-tacè, că pretensiunile romanilor sunt deplinu indre-ptatite, dorimu inse, ca conducatorii romani sè persevereze in sustinerea drepturilor politice si nati-onale ale poporului romanu, colucran-du in solida-ritate cu celelalte natiunalitati opusetiunale, fiindu că numai prin acést'a voru potè ajunge la scopulu doritu.“

D'in Selagiu, 2 fauru 1869.

Ucasu constitutiunale, — pregatiri electorali, — impa-catiune si una fundatiune de 2000 fl. v. a.

In epistol'a-mi ultima am amintitu despre con-clusulu conferintiei romane tienuta in Zelahu la 12 ianuariu, in tenorea carui-a d. Vasiliu Popu fù insarcinatu a conchiamà una conferintia d'in intreaga intieligintia romana a comitatului — pentru ca acést'a sè-si dèe parerea a supr'a portârei membriloru romani, presinti la adunarea comitatense de la 11—13 ianuariu, si pentru a se consultà despre alegerile viitorie. Magiarii au mirositu numai de câtu acestu conclusu. Si sè cugetati ce i plesni prin minte vitea-zului v.-comite Pellei. Se puse la masa si scrise una epistola oficiala dlui Vasiliu Popu, pre care precaudu sosì acasa de la Zelahu lu intempinâ unu panduru inarmatu d'in talpe pana in dinti cu renumitulu ucasu vicispanescu constitutiunale, in care se pomenesce că fiindu informatu (v.-comite) cumcâ câti-va romani l'au insarcinatu a conchiamà una conferintia, carea are de scopu a conspirà si a demunstrà contr'a legiloru aduse de dieta si sancti-uate de Maj. Sa se simte indetoratu a oprì con-chiamarea acestui **conventiculu conspira-toriu.**

De la renumit'a executiune d'in Bobot'a ince-pendu, pana la incidentulu, candu dlu v.-comite Pel-lei in adunarea comitatense de la 12 ian. pre suscrie-torii declaratiunei de nemultumire cu legea de natiunalitate i-a numitu „larva mascata“, cuno-scemu prè bine jureprindintia nemarginita a dsale, care la fia-care pasu natiunal e in stare a s'arv' unu paragrafu d'in ruginitulu „corpus juris“ in contr'a romanilor; dar' despre unu omu, care cu ai sèi doui feciori radicați pre umerii romanilor in postu considerabile alu unui comitatu mai puru ro-manescu, n'am presupusu nici candu, ca orbitu de antipatie sè cutedie a timbrà pre una conferintia a romanilor „conventiculu conspiratoriu“.

Indrumâmu pre dlu Pellei, ca deca voiesce a gasi conventicule conspiratorie, conspiratori si tra-datori de tronu si patria, pre acei-a nu-i cerce in si-rele noastre. Romanulu e loialu si scie a se supune legiloru, fia acele inca una data atâtu de draco-nice, ca legea de natiunalitate; romanulu e loialu

si tiene multu la fidelitate*) câtra monarcu, — si in iubirea câtra patri'a sa spereza si ascepta multu de la bunavointia parintesca a Maj. Sale (a imperatu-lui? séu a Regelui? de ce nu spuni? ca sè te intielegemu mai bine, de unde sperezi R.).

Lauda bravului protopopu, d. Vasiliu Popu! care cu una demnitate romana a sciutu esprime sim-tiementele romanimeii întrege d'in comitatu, — care cu pen'a-i dibace a respinsu tote invinovatirile ne-fundate si insinuatiunile v.-comitelui Pellei, si i-a scrisu apodictice, „cumcâ conferintia menita si contra opririi dsale o va conchiamà si o va tienè.“

Conferintia in cestiune s'a si tienutu la 28 ian. in Bobot'a, unde coadunandu-se intieligintia roma-na d'in tote pârtile comitatului s'a constituitu sub presiedulu reverendisimului d. Ioane Cucu sen. — notariu A. Cosma. — Dupa constituirea con-ferintiei se dâ cetire dechiaratiunei facute inadu-narea comitatense in privintia legii de natiunalitate; se spune istoriculu procedurii membriloru romani de facia in adunarea comitatense; — apoi se pune intre-barea ore conferintia aprobeza si este de acordu cu procederea in cestiune? „Sè traiesca subscriitorii de-chiaratiunei!“ cuvinte si semne de aprobare d'in tote pârtile documentau in destulu, că dechiaratiu-nea de nemultumire cu legea de nati-onalitate, au fos'u cea mai adeverata si drepta spre-siune a convingerei întregei intieligintie si poporu d'in acestu comitatu. — Respunsulu ce a datu m. onoratulu d. Vasiliu Popu la ucasulu vicispanescu, d'in partea conferintiei fu primitu spre cea mai pla-cuta sciintia.

Dup'acea se cetesce unu memorandu câtra intieligintia romana, referitoriu la nedreptatile ce ni s'au facutu in tempulu mai recinte d'in partea un-guriloru d'in acestu cottu se primesce si se decide a lu dà publicitatii.

Èra referitoriu la tienut'a ce avemu a observà in viitoriu in adunârile comitatensi, se decide a nu intrelasà nici una ocaziune fâra a tentà d'in tote po-terile pentru respectarea natiunalitatii nostre. — a intreprinde una lupta noua mai energiosa contra impilatoriloru, — a conluerà pentru a se pune in prasa si asiè batujocoritele drepturi ce ni se dau (!) prin legea de natiunalitate.

Abiè câti-va ani, de candu romanii Selagieni d'in acestu comitatu (Solnoculu de medi-locu) au in-cepitu a dà oca si cari semne de vietia natiunală, si acum sunt intr'unu stadiu, ce ne indreptatiese a sperà multu pentru binele comunu natiunal. Intie-ligintia, de-si e pucina, pricepundu-si chiamarea, nisue d'in tote poteriile pentru consolidare, lumina-rea poporului si nu omite nici una ocaziune binevenita a aretà vointia buna si prin fapte a demunstrà că si-intie-lege misiunea. Pote dar' face mai multu, deca n'ar' fi asiè d'icundu izolata de lume, deca n'ar' avè nisce vecini cum sunt bietii satu-mareni persecutati si mamali-

*) Ve facemu atenti că aceste frase nu mai au asta-di trecere si fiindu-câ (dupa parerea nostra) n'au avutu neci oda-ta, numai cersitorii nostri le totu macinau, ve rogâmu sè mai slabiti cu ele, numai cum grano salis. Red.

garii chioreni, cari intreprinderiloru natiunali pre-ferescu discordia continua, certele in sal'a „Reuni-unii de lectura“ si plangerea pentru perde-rea lui Ujfalusy!

Dar' sè revinu la conferintia! Venindu la discu-tiune candidarea celoru treidesemnati romani, la in-ceputu parerile divergeau, anume erau in combina-tiune pentru cerculu Tasnadului D. Vasiliu Popu si Ioanu Cucu jun., pentru alu Cehului: Al. Buda, Georgiu Popu si Al. Popu, ér' pentru alu Giboului: Josifu Vulcanu, Dr. Nichita, — inse fiindu că dd. Al. Buda, Georgiu Popu, Alesandru Popu si Dr. Ni-chita s'au dechiaratu cumcâ d'in diferite cause nu potu primi candidatura, — luandu in consideratiu-ne tote impregiurârile dupa pucina desbatere seriosa se candidéza pentru cerculu Tasnadului d. Ioanu Cucu jun., — pentru alu Cehului: d. Mihaiu Popu jude ceruale, — pentru alu Gi-boului: D. Vasiliu Popu protopopu. — Nu voiu a perde cuvinte de lauda pentru duii candidati; pote li-asu vetemà modestia; laud'a se cuprinde in ius'a-si impregiurarea, că conferintia i-a judecatu demni pentru a representà in dieta interesele nostre natiunali. Potu afirmà că toti trei candidatii sunt de partia natiunale. De-si nu sunt omeni de ai guver-nului, credemu, că vomu reusi baremu cu doi depu-tati natiunali, si estu modu dora vomu potè dà de mintiuna profetia ominosa, ce ni-a facutu unu domnu, care venindu de la Pest'a, in conferintia ces-tiunata ne-a spusu că deca nu vomu candidà romani de partia guverniale, nepote a securà, că nu vomu reusi cu nici unu de-putatu romanu!! Vederemo.

— Mi-ar' placè sè nu mi se dèe ocaziune nici candu a scrie séu a vorbi despre impaciurea a doui séu mai multoru romani, d'in motivulu, că asiè voi, ca sè fimu toti un'a: unu trupu si unu sufletu! Dar' de impaciurea, despre carea vinu a scrie, mi place a scrie d'in doue motive, atâtu de ponderose, in câtu cutezu a aduce la publicitate acésta impa-ciure. Anume dd. Grigoriu Popu, fostu deputatu si Georgiu Popu de mai lungu tempu au traitu in dis-cordia spre marea dauna si dorere a romaniloru d'in cottu, — si spre bucuria magiariloru. Nu voiu a cercà causele discordiei; destulu atâtu-a, că la 29 ian. acesti doui barbati, chiamati de a fi conducato-rii romaniloru d'in comitatu s'au impaciuitu (sangele apa nu se face. Ddieu sè-i tienà! Red.) spre marea dauna si dorere a romaniloru si spre bucuria no-stra. — Dreptu semnu de aducere aminte ce acestu diua fericita dlui Georgiu Popu dechiarà, că depu-ne una fundatiune de 2000 fiorini v. a, pen-tru scola romana d'in Basesci.

Salutâmu cu viua placere acestu nou faptu na-tiunale alu dlui Georgiu Popu care prin acést'a a pusu o marga pretiosa in cununa meritelor salu natiunali; a aretatu de nou câtu se intereséza de cultura poporala. Retacundu alte fapte marimose ale Dsale, cari sunt aduncu scrise in inim'a teneri-meii studiose, patronata de meritatulu barbatu, — finescu urandu-i vietia ferice si delungata pentru binele natiunii si familiei Dsale. ABC.

F O I S I O R A.

Discursulu dlui dr. Istrati tienutu la deschiderea cursului d'in dreptulu civilu natiunalu la facultatea juridica d'in Iasi.

Domniloru,

Dati-mi voia ca suindu-me pre asta catedra sè salutu mai antâiu, dupa deprinderea antica si stromosiésca geniulu locului, divinitatile protectrice si ospetii bine-voitori. Insar-cinatu cu tienerea unei noue catedre de dreptulu privatu natiunalu, trebuie sè multiamescu barbatiloru d'in consiliulu permanentu alu instructiunii care introtienu flacar'a erudi-tiunii prin difuziunea luminiloru, de asemene ministrului, care esitu d'in corpulu profesoralu are o rara competintia in acésta privintia. Trebuie sè adangu, d-loru, că savantulu decanu si profesorii acestei facultati mai nainte de a me primi ca co-legu, erau dejà pentru mine magistri si amici respectati; nici unu succesu prin urmare nu se pote obtiene aci, fâra ca in-ainte mergutorii nostri sè nu pota reclamá cea mai mare parte d'in elu.

Nu voiu uità, d-loru, nici pe barbatulu de Statu, ca-ru-i a i revine onorea si glori'a de a fi pusu prim'a temelie a Universitatii, acésta mare institutiune sciintifica d'in Iasi. — Istoria nepartinitoria va spune că asta creatiune a permisu deca nu a face sè se nasca chiaru de la incepu unu auditoriu numerosu care sè respandesca studiele juridice, sciintifice si literare pretotindene; celu pucinu ea a facutu ca omenii docti, savantii catedreloru superioare sè se pota dedà cu totulu studiiloru desinteresate, si ast-felu nive-lulu sciintiei romane incontestabilu s'a altiatu si opere insem-nate au esitu séu sunt pre punctu de a aparè, opere care ono-reza tier'a nostra.

In loculu acelei literature care se baseza pe fictiuni, si care pasioneza pre o fractiune d'in publiculu nostru, in loculu subiectelor care descriu numai iluziuni si unde

numai fantasia si imaginatiune gasesce alimentu, in lo-culu acelu torentu irresistibilu care producundu o esalta-tiune candida ne duceà pre nesimtite la imposibilu, s'a ve-diutu o stavila pusa de barbati remarcabili si convinsi, ce asiédiera ordine sociala si judiciara.

Si aci, dloru, trebuie sè mentinâmu sub care auspice s'a consolidatu invetiamentulu la noi. — In unu tempu in care dorintia junimeii spre invetiatura cresceà, — că-ci dor-intia de a se instrui si a cunosce lucruri noue, éca ceea ce caracteriséza pe junimea romana — in unu tempu in care ardorea pentru sciintie devenise imperiosa, invetiamentulu su-perioru cautà in zadaru in tiéra, nume care se impla list'a corpului profesoralu.

Atunci o pleiada de omeni destinsi, lasandu afectiunile ce contractà cine-va in loculu séu natalu, cupriisi de amore pentru natiune, trecura muntii, si importara la noi cunoscint-iele ce capetara in scolele d'in Occidente. Transilvania'a care ne dede odata germenele natiunale, ni aduse mai apoi germenele sciintificu. Ar' dîce cine-va că ea, ca o mama du-iosa veghiaza a supr'a Romanismului întrege; si că fâra sè ascepte unu apelu, ea aude chiamarea animei si vine la mo-mentulu oportunu. Acést'a fratiesca sollicitudine, dloru, e in anem'a natiunii nostre; d'in instinctu Romanii si-dau ajuto-ru unulu altui-a, si pre candu in Occidentu in tier'a care se bucura de unitate deplina, in Franci'a, diferitele provincie n'au potutu fi intrunite decâtu prin dreptulu fortiei; in Ro-mania o armonia generala acopere ca unu pavilionu pre toti cei ce porta unu nume romanescu.

Unificarea mai nainte de a deveni o réalatiune politica erà unu faptu si unu desiderium in spiritele romanesci. — De ace'a deca unu strainu voiesce sè afle cine e romanu si cine nu? sè nu întrebe in ce localitate ne nascemu si ce sange alerga in arteriele nostre, dar' sè întrebe cine dorece unirea si contopirea toturoru cetatieniloru in unulu. — A se sacrificà pentru unire dom-

niloru! éca nota ce caracteriseza asta-di p'unu romanu!!!

D'entre fratii d'in Transilvania veniti la noi, domnilo-ru, si dupa cum d'in operele unui maestru se detasieza un'a care se impune admiratiunei, asiè si d'in ei este unulu care a lasatu suveniru neperitorie atâtu de o parte câtu si de ce'a-l alta a Carpatiloru, acelu-a domniloru e geniulu locului de care vi vorbeam la inceputu, numele séu retacesce pe tote buzele aci: e Simeone Barnuti u. Pentru mine, care avui rarulu avantaju de a fini colegiulu tocmai cu o di mai nain-te de retragerea s'a, potiu sè vi spunu că ne-a initiatu cu de-votamentu in principiile unei sanetose logice, care dupa cum dîce Lok, este art'a de a conduce spiritulu séu in cautarea veritatii. — Afara de prelegerile sale, insa-si vietia lui Barnuti erà unu invetiamentu, si că-tu despre oper'a pre care nisce mane pioase a scosu-o la lu-mina dupa moartea magistrului, trebuie sè vi spunu că ea este, că Dreptulu Publicu alu Romaniloru, e cartea cea mai interesanta d'in câte amu cetitu pana asta-di.

Si acum domniloru dupa ce v'am citatu magistrii, nu-mele care facu autoritate in acésta inalta scola, permiteti-mi nu ca sè vi vorbescu de mine, dar' sè ve facu parte de unu scrupulu ce am avutu la inceputu.

Cand' mi-se propuse de a intrà in invetiamentu spre a propaga sciintia si a anuntia veritatile recunoscutu, me in-trebam deca la 27 de ani cine-va pote luà a supr'a-si o atare nobila si grea misiune? Ei bine domniloru sum convinsu că tocmai junetia e facuta pentru apostolatu. Opiniunile si sentimentele trecu mai lesne in spiritulu si anem'a juniloru candu profesorele se afla in ace'a-si situatiune. Scru-pululu de la inceputu a fostu tocmai resonulu ce m'a fa-cutu sè primescu, sciindu că caracterulu studentiloru d'in Iasi este comunicativu, simpaticu, voiu dîce chia-ru cavalerescu. Vomu face deci impreuna o comunitate de inteligentia si o atmosfera propice, unde ideele juri-

Miscări electorale.

Inca in ver'a anului trecut intielegintii romani d'in acestu comitatu, cari au fostu de fatia la o conferintia casuala, unde s'a fostu subscrisu si Pronunciamentulu, intre altele au detiermaritu: „ca — de ora-ce, de o parte dupa esperintie de pana acum si si dupa impregiurările de fatia, pasirea nostra activa la alegeri, nu aru avè altu resultatu, de cătu batăi, sangerări si omoruri eerceate a supr'a nostra d'in parte pre increditiloru alegatori magiari; de alta parte, chiaru in casu de reesfre, prin participarea nostra la alegeri, amu tornă pote numai apa pe mor'a odiosului dualismu, ni-amu da mediocritu convoiea si concursulu la crearea unor legi daunose pentru natiunalitatea nostra: — pana la impregiurări mai favorabili, intre alte constelatiuni politice interne, se remanemu cu totului pasivi.*) Acesta decisiune a conferintiei numite eră menita a se luà la desbatere si in publicitate si respective a se supune criticeii opiniunei publice; de ora-ce inse o persona pre stimata si cu tactu bunu in tote cauzele natiunali, carea luase a supr'a sa sarcin'a de a pasif publicitate cu principiulu statoritu de Satumareni si totu odata de a face pre aperiatoriu acestui principiu, — pana acum, d'in unele cauze, ce deabuna sama le va fi avutu, a tautu: lucrulu remase intru atăt'a. Nu sciu, deca pana la sosirea acestei corespundintie, nu va fi esitu ore la publicitate, Dlu, carele si-a datu parol'a spre acea; dar' d'in partea mea tota tacerea ulterioara o privescu de pecatu. Deci cu permisiunea dvostre, dle Redactoru, vinu a impartasi onoratulu publicu cetitoriu stadiulu, in care ne aflămu noi fatia cu alegerele, ce se apropia, precum si alte simptome diverse.

Alegatorii romani d'in cerculu Carasielului credintiosi decisiunei amintite, au paditu si padiescu pana in diu'a de asta-di pasivitate cuviintiosa, in cătu adeca despre candidatu romanu nu e neci vorba; era candidatu magiariloru, Dlu protopopu, Samuilu Tarczy,**) in cătu sciu eu, pana acum nu si-a gasitu intre romani vre unu aderinte, afara de unu dnu juratu, tistu de varmegia, colegu alu sėu, carele cătu pote, muncesce a-i castigà partida si intre alegatorii romani. Ddieu sė-i ierte si acestu pecatu! — Aduceti-vi aminte, fratiloru romani! că in conferintia de asta-vera s'a decisu, ca — d'in cauzele produse — nu numai intielegintii sė padiesca cea mai stricta pasivitate, ci sė lumineze si descepte si poporulu despre acea. Paditi pasivitatea astfelu, ca acea sė fia impunita; sėu deca opiniunea publica aru condemna — aici la noi, acestu principiu, si ati cugetà, că „sapientis est mutare consilium in melius“, — apoi, dati, sė ni candidămu unu romanu adevveratu, si sė lucrămu d'in tote potile pe langa acel'a, dar' dreptulu sė nu ni-lu vindemu neci de cătu unu dnu de linie! (pentru unu Ungari: lupta si activitate! dar nu pasivitate. Pote slăbiciunea si frica de lupta constitutiunala ve impinge si tiene in amortiela? Red.)

Dlu Alesandru Buda a trecut pe la noi acum decurența, si s'a dechiaratu cătra unii intieleginti, că Dsa ar' primi candidatur'a de ablegatu in cerculu Carasielului.

*) Cuvintele aceste sunt decopiate d'in protocolulu conferintiei numite. Cor.

**) Acestu domnu se dă pe fatia, că s'ar tiene de partid'a stanga (unii dīcu că chiaru estrema); dar de ora-ce, precum se aude, prefectulu acestui comitatu, Dlu Ujfalusi, inca e pe langa elu: lucrulu se vede cam enigmaticu. Cor.

In cătu credu eu a cunosce pre acestu Dnu de unu talentu si elocintia frumosa, precumu si de unu natiunalistu dejă probatu prin apa si prin focu: mi se pare că cu alegerea lui ni-amu face numai onore. — Decumva inse programulu. Dsale, ce la tota templarea amu dori sė ni-lu deo negru pe albu, nu ar' conveni cu principiile romanismulu nostru, despre care in tempii abie trecuti dederămu doveda, că neci candu pana acum: apoi, dati, fratiloru, sė alegemu pre Dlu S. Stanu, carele si de altmintre e fiulu acestui comitatu. La acestu nume credu, că nu mai pote incapē neci o temere, neci o indoieia, neci o esitare!....*)

Fratii d'in tier'a Oasiului aru dori sė alega pre Dlu Iosifu Vulcanu. Onore voue, fratiloru Osiani! de veti reeaf cu acestu june natiunalistu bravu. Lucrati d'in respoteri, nu recedeti si nu pactati cu nime, ca Aradanii; că-ci D. dieu inca va ajutà dreptătii! . . .

D'in cerculu electoralu alu Baiei mari se aude o fama dōmola, că acolo ar' voi sė pasiesca candidatu alu Romaniloru, Dlu protop. de Baia Spria, Stefanu Biltiu. Forte bine. Ddieu li-ajute! Dorimu d'in anima reesfre acestui teneru protopopu, si credemu totu odata, că de si teneru inca, nu va lasà, ca egoismulu sė prevaleze peste sentimintele sale natiunali nedubitate. . . Magiarii in acestu cereu electoralu bagu sama voru sta era-si pe langa Stoll, dar' pana acum nu facu multa larma.

Mi-aru fi placutu sė fiu in pusetiunea de a pote referà despre decursulu adunarei comitetulu acestui comitatu, tienu in 19 si dīlele urmatorie ale lunei lui Ian. a. c. Detorintia acest'a inse jace pe umerii vre unui membru romanu de alu comitetulu, carele va fi fostu de fatia la ace'a adunare. Eu me marginescu a referà numai putiene dupa informatiuni nedubitate. Comisiunea centrala s'a alesu, precum se pote precugetà, ca in tempii trecuti, punendu-se in ea, pentru scotere de ochi, si căti-va rni et jidovi. Se spune, că cu acesta ocaziune Dlu Prefectu (comite supremu) a facutu complimente si maguliri „natiunalitătiloru“ nemagiare si mai alesu romaniloru. Auch gut! Dar' de frase si de promisiuni suntemu acum satui pana dupa capu. Aretati-ni odata si fapte fratiesci! Pentru ce ati si luata de locu in prim'a adunare a comitetulu, tienuca sub noulu comite supremu, la gona si batjocura — punendu-lu chiar' in cercularele, ce le tramiteti prin comitatu — pre uniculu pretoru romanu adevveratu, S. Stanu fàra cauza fundata, chiar' neascultandu-lu si neintrebându-lu? . . . Bagu sama vi e spinu in ochi!? . . . Scimu noi destulu de bine, că pretoru mai acuratu, diligentu si esactu nu aveti voi in totu comitatulu! Dar' ast'a vi e manier'a voastra de a vi dovedi fratietatea (?) fatia cu alte limbe! . . .

Legea adusa in caus'a natiunalitătiloru neci aici nu plăce ar' hie pote indēstiu pre neci unu romanu adevveratu; pentru ace'a cu de abunasama au voitu a se crutià de spresuniile de displacere ale romaniloru. Sė li fia de bine! Noi cunoscemu destulu acea lege, si de nu ni-o veti publica-o voi d'in capital'a comitatulu, si vi rostimu pentru ea unu sinceru: „Köszönöm alásan!“ . . .

In fine nu potu retacē, că unii satumareni d'intre cei ce au subscrisu pronuciamentulu blasianu, in tempulu de crise orău p'aci sė se bage intr'unu cornu de capra; si-bateau pep-

*) In 1865 reesirea ar' fi fostu segura, decumva Dlu Stanu ar' fi primitu candidatur'a. Acum credu, că o va primi. Apoi de reesftu, mai usioru cu nime nu amu potē, ca cu D. Sa! — Cor.

turile si se escusau inaintea unguriloru, — ma unulu sėu doi au mersu pana a-si nega subscrierea facuta. — Asiū potē, sė-i numescu dupa nume pre acesti pusilanimi, dar' i-lasu de asta data „la biat'a loru“, recomandandu-li, ca de alta data mai bine sė se ascunda dupa cuptoriu si sė mance prompe fripte, că acest'a va fi pentru unii slabi la angeru ca ei, fapt'a cea mai eroica. Cu caracteru de feru si cu tarie barbatēsa se facu faptele mari si virtutile!

Valea Holodului, 30 Căriandri 1869.

Carele cunosce cerculu nōstru de Cac'a, sice bine că noi nu prea avemu comūre magiare, decātu numai dōua curate si altele doue amestecate si căti-va madragari ungurasi cari su amestecati prin comūnele romane cu scietii prin holdelē mănose, acesti-a vedindū că ei cu deputatu magiaru la Ceic'a neci decātu nu potu reesf, cugetara a face sange d'in apa, si asiē in dīlele trecute se consultara că in contr'a candidarei deputatulu nostru natiunalu ei sė pasiesca cu altu romanu*) Inse scie acest'a lumēa intrega că nū o facura pentru că dora ei ar' iubi pre unulu mai multu decātu pre altulu ei numai ca sė faca intrige intre poporulu nostru celu suferitoriu si apesatu.

Si eca ce facura! alēsera o comisiunē de 6-7 membri insarcinandu-o cu mergerea la Oradea Mare sė roge pre R. D. . . . ca sė primesca candidatur'a loru, — inse se insielara forte uritu, că-ce barbatulu pre carele lu rogara, se respinse rogarea intr'unu modu forte vrednicu de lauda, spunendu-le că elu nu voiesce, dar' neci nu va pasi in contr'a altui romanu. — De ar' face toti romani nostri asiē cum au facutu acestu barbatu, atunci aru triumfà si cēas'a nostra natiunala. — Dieu! trecut'au timpurile acelea in care poteau face ungurasi cu romanulu dupa placu-le, fie trecute dieu si eu, si totu romanulu sė-si cunosca destinata sa incātu sė nū se lase a fi condusu de contrari pe căile cele ratecite si reutaciuse, — dar' nu creda on. publicu că dera ungurasi nostri ar' fi gatatu treb'a cu atăt'a, ci daca nu le succese cu acestu de lauda vrednicu barbatu, află-si voru ei pre altulu carele va fi mai slabu la angeru, si carele dora mai multu cugeta la . . . decātu la natiunea sa cea suferitoria.

M'asiū incumetà de si nū sum obișnătu a serie ce va si de pre la Tinc'a, dar' credu că se va află cine-va carele va descrie lucrulu mai cu de amanatulu dupa cum stă, — inse totu-si si pana atunci cugetu a face unu servitiu placutu on. publicu enarandu barem numai căti-va casuri. — Estesciutu căte suferintie patra bietii romani cu alegerea lui Gōsdu, pre carele lu cugetau romanii de celu mai tare si măr mare aperiatoriu alu drepturiloru loru, — dar' neci nū se insielara că ma la Tinc'a, — se pavesca sange de dōru ce pima . . . a bietii romani — si asiē se alese in totulu densului ungurulu Dezső Szániszló. Ce merite au facutu in diet'a Pestana Dezső nu sciu? sciu atăt'a că acum'a ca sė fie era-si deputatu dietalu, diurnele ce i competà pre lunete ce fuse deputatu — le impartiesce pe la comūnele nostre romane in folosulu scoleloru, dieu asiē face cine voiesce sė veneze, inse nu credu că alegatorii de Tinc'a se voru amagi prin fapt'a acest'a maretia a lui Dezső ci voru sci deschilini binele d'in rēu, pentru ce

*) (Dica'la Unguriloru: „Si de Romanu ni place noe, decātu numai că elu sparge tier'a cu „Federatiunea“, si atitia poporulu romanescu in contr'a nostra.)

dice voru trai si se voru dosvoltà. Unu curente neintreruptu se va stabili de la acesta catedra la acele bance, de la acele bance la acesta catedra; curente de simpatia care va fi propagand'a ideiloru de dreptu, de detoria si libertate! Dupa ce v'am aretatu domniloru auspiciile pe care voiu se le invocu, sė trecemu acum la obiectulu imposantu ce are sė ne ocupe: Sciintia dreptulu.

Inse, candu cine-va intalnesce unu monumentu a carui proportiuni vaste se impunu priviriloru, cea d'antăia pornire a spiritulu nu este de a esamina detaiurile, ci de a cuprinde d'in o singura privire maret'a sa. Subjugati prin marele spectaculu ce se presinta inaintea ochiloru, incepemu a contempla edificiulu de la verfu pana la basa, oservămu loculu unde este asiediatu, ceea ce se affa in pregiuru si in vecinatate, apoi incepemu a cautà sub acesta massa imposanta, ide'a ce ea esprime, scopulu sėu, ratiunea sa de a esistà. Atunci numai intrămu in intru, pentru a analiza impresiunile nostre, si a verificà justiti'a loru.

Astu-felu d-loru sė facemu si cu acestu monumentu sublimu ce se numesce codulu civilu, sėu mai bine dreptulu civilu, că-ci asta-di candu cursulu acestui studiu s'a mai sporitu cu unu anu, profesorele are o mai mare latitudine, in cătu explicatiunile potu fi mai profunde, mai intinse, si astu-felu cursulu devine mai multu unu cursu de dreptu civilu de cētū de codu civilu.

Dreptulu d-loru este patrimoniulu inviolabilu alu sufletulu umanu; neci unu omu nu pote pune man'a pre acestu patrimoniū, fàra a comite o injustitia, că-ci justiti'a e tocmai respectulu, cultulu dreptulu. Dreptulu este darulu divinū datu de creatore toturoru copiiloru sėi, daru pe care neci o creatura nu-lu pote rapì fàra a comite nu nū o injustitia, dar' o nepietate si unu sacrilegiu. A studià deci dreptulu este a se dedà studiulu celui mai nobilu si mai utilu cu care se pōte vre-o data ocupà spiritulu umanu. S'a dīsu d-loru că acestu studiu in realitate ar' fi aridu. Dar' dre-

ptulu privitu ca sciintia nu dă ore solutiune cestiuniloru celor mai elevate? Nu discutēza elu ore interesele cele mai grave fia civile, fia politice?

Dreptu, dloru, este viet'a omului intrega. In adevveru: In jure enim vivimus et movemur et sumus. Tote actele ce facemu cu semenii nostri se facu sub scutulu sėu. Dar' si relatiunile societătiloru se punu sub asta egida, si istori'a unui poporu se face sub auspiciile sale si ajutorulu sėu. — Dupa cum dice Montesquieu in spiritulu legiloru:

„Trebue se luminămu legile prin istoria si istori'a prin legi!“) Il faut eclaires les lois par l'histoire, et l'histoire par les lois.

Si in adevveru dloru istori'a natiuniloru nu e numai istori'a resbeleloru civile sėu a batalieloru tiente contr'a poporeloru straine, dar' ea este mai cu sēma istori'a institutiuniloru.

Asiē studiulu Dreptulu Romanu ne descopere societatea romana sub unu aspectu cu totulu nou, si ea ajunse la culme tocmai prin cultivarea dreptulu, in diferite epoche sucesive.

Dreptulu unui poporu este in adevveru oper'a seculiloru si detori'a nostra, a fia-carui d'in noi care traimu in acesta epoca, este de a pune pietr'a nostra la edificiulu comunu, si a transmite generatiuniloru viitorie, o legelatiune mai luminosa.

S'a dīsu, dloru si acesta opiniune este prea respandita — că studiulu dreptulu ar' fi prea facile. Pentru multe persone in adevveru consciint'a se pare că ar' potē descernà dreptulu, si studiulu aprofundatu alu legiloru lu considera mai multu ca destinatu a intunecà inteligintia decātu a o luminà.

Altii dīsera: „că dreptulu se resuma in unu numeru de

*) Esprit des lois, (XXDI 2) de Montesquieu.

regule stabilite: a cunosce acele regule numai d'in memoria, este a cunosce dreptulu.“ Contr'a l-ei obiectiuni vomu respunde că consciint'a nu pote facilmente sė distinga justulu de injustu. Acest'a in multe ocaziuni nu se pote face decātu prin midiloculu ratiunamenteloru celor mai complesse si mai varie.

Pentru ce dreptulu se crede mai facile decātu cele-l-alte sciintie? Eca explicatiunea:

In sciintiele naturale spre exemplu fia-cine recunosce ignoranti'a sa, acolo nu se inaintea cine-va decātu dupa ore-care studie speciale; in sciintia dreptulu e cu totulu altu-felu. Aci, fia-cine are pretentiune de a sci ce-va, chiaru fàra a si fi datu cea mai mica ostendela, si adese numai dupa citire cursoria a unui articlu d'in lege. Inse sciintia dreptulu nu consista unicaminte in cunosciint'a d'in memoria a reguleloru formulate. Unu vechiu aforismu dīce: scire leges non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem. Dreptulu are limbagiulu si cuvintele sale speciale care trebuescu anume studiate; apoi sunt principie cari dominiu testulu insu-si, si cari reclamu o meditatiune speciala. Dar' mai pre susu de tote ca unu pavilionu care tiene sub ocrotia rea sa tota sciintia dreptulu se affa Filosofi'a si Istori'a: Cea d'antăiu spre a ne aretà originea fia-carei institutiuni, precum si sorgintea de unde isvorese ori ce asiedimentu; istori'a, spre a ne pune in vedere aplicatiunea ce in toti tempii si la tote poporele s'au facutu, si rezultatele bune sėu rele care au isvoritu d'in punerea in aplicatiunea diferiteloru sisteme. — Istori'a joca acelu-a-si rolu pe langa dreptu ca esperintia in facia cu unu individū: numai prin ea si aruncandu o ochire in trecutu potemu deosebi ideile manose de utopie, reformele ce aducu imbunetatire de tēoriele sterpe.

(Va urmà.)

me si adresezu cãtra acei alegatori rogãndu-i sã ni dãe des-
luciri mai detaliate la treb'a acest'a.

Pufulu Codruului.

Discursulu d' Adolful Dobrzansky

(Citãndu în sãdint'a de la 25 noembrie 1869 a camerei re-
prezentãntiloru Ungariei, în cãstia de nãtionalitate.)

„Sã hãim, tote aceste nãtioni, de-si pre bazea unoru tra-
tate particulari sãu privilegii indreptate inse dupa cuprin-
sulu lor spre cãstionarea individuitãtii loru nãtionali, au
fostu considerate totu-de-un'a si intru tote de egali. Acest'a se
dovedese prin principiulu constitutiunii nostre avitice, cu-
prinsu in Decretulu S. Stefanu, I. cap. 6. § 3: „Nam unius
linguae, uniusque moris regnum imbecile et fragile est“,
care principiu se dilucideza mai pre largu la § 4: „Propte-
rea iubeo te, fili mi, ut bona voluntate eos nutri-
as et honeste teneas, ut tecum libentius
degent quam alibi habitent.“

Este de însemnatu aci, cã obiectiunea, ca-si cum expresi-
unea „regnum“ ar fi reu intrebuintata in loculu memoratu,
este refutata chiaru prin citatiunea d'in urma, dar' ea este re-
futata inca si prin amintirea distinctiunii de limbe si datine
„lingua et mos“, cã si distinctiunea mentiunata esprime
pre-corectu ace'a ce noi asta-di numimu „nãtionalitatea dife-
riteloru nãtioni.“ Deci eu potu afirmã fãra de vr'o sfiela, cã
egalitatea nãtionalu diferita d'in patria, basata atãtu pre
dreptulu naturei cãtu si pre religiunea crestina, este unu
principiu fundamentale alu constitutiunii nostre, ace'a ce
d'altmãntre se lamureaza chiaru si prin cercustãnt'a, cã S.
Stefanu, alu carui-a parinte est' inca duce alu Unguriloru
(dux Ungarorum), nu a primitu titulu de rege alu Unguri-
loru (rex Ungarorum), ci titulu originariu de „rex Pannoni-
arum, rex utriusque Pannoniae.“ Acestu titlu s'a substituitu
mai tardiu prin titulu de „rex Hungariae“ si, mai tardiu inca,
prin titulu de „rex Hungariae.“

Espreziunea „Ungaria“ (Magyarország), devenita le-
gale aci de la 1836, nu esprime nece decãtu ide'a de „reg-
num Hungariae“, singura legeala decursulu a mai una mie
de ani, ci ea esprime mai multu sãu mai putienu aprosimative
ide'a de „regnum Hungarum“ sãu „Hungaricum“; inse, la-
sãndu aceste la una parte, este necontestabilu, cã ide'a de
„rex Hungarorum, rex hungarus, rex hungaricus“ (regele
Unguriloru, regele ungurescu) se deosebesce esentialmãntre
de ide'a „rex Ungariae“ (rege alu Ungariei), intru cãtu ade-
ca eã d'antãiu contineã quasi, era cea d'in urma eschide do-
minatiunea nãtionalu ungurescu a supra celoru-l-alte nãtioni;
deci, pre bazea acestoru consideratiuni, principiu funda-
mentale alu constitutiunii nostre esprimeã „regnum“ unu
usulu aproape milinariu alu indiferentei limbei latine, carea fi
limb'a oficiale si midilocitoria a patriei nostre.

Existãnt'a si egalitatea de dreptu a nãtionaliloru mentiun-
ate mai susu se dovedese prin Tripartitul Verbõczianu,
part. III. cap. 25, unde, la prim'a alineã, facundu-se mentiun-
e despre nãtionea unguresca si despre Iazygo-Cumani, con-
tutãti cu tempulu in nãtionea magiara, mai departe despre
poporatiunea saxona (Saxones et Germani), slavã-
ca (Bohemi et Slavi), romana (Valachi), ruscesca (Ru-
theni) si a erba (Rassiani sive Serviani, et Bulgari), condi-
tiunea originaria a totoruru acestoru nãtioni se însemna la
aline'a a dou'a (Et quamvis omnes hae nationes) ca egale,
careã conditiune nu s'a modificatu in urm'a rescolei tierani-
loru decãtu prin ace'a, cã unele nãtioni, afara de clasele pri-
vilegiate, de es. nãtionea magiara, si-au perdutu dreptulu de
a-si strãmũta locuint'a, era altã, de es. nãtionea rutena,
serba si iazygo-saxana si-l-au retinutu.

Este de însemnatu aci, cã in urmarea rescolei tierani-
loru legea nu a despoiatu de libertatea domiciliului pre per-
sonele particulari, ci pre diferitele nãtioni ca cor-
poratiuni, dovedã chiaru, cã diferitele nãtioni, mentiunata
in legea citata chiaru aci, au fostu considerate totu-de-un'a
ca persoane juridice; conformu cu acestea este de însemnatu
mai de parte cã, in intielesulu Tripart. Verb., part. II. cap.
3 si 4, poporul (populus) tieriei, sãu factorulu politicu, a fos-
tu compus d'in clasele privilegiate a le totoruru nãtioni-
loru chiaru asi ca-si republic'a romana in inceputu d'in pa-
tricii sãu nobili.

Inse chiaru Tripartitul reconosece, cã expresiunea de
„populus“ (poporu) contineã propriamãntre si pre poporul
tieranu (plebs); cã, prin urmare, dupa spiretulu temporiloru
da atunci clasele privilegiate s'au namitu „populus“ numai
intr'unu sensu impropriu; si asi, precum la Romanii vechi
s'au primitu mai tardiu intru „populus“ (poporu) si nenobili:
asi si la noi, de la an. 1848 incoace tota poporatiunea patriei
sãu tote nãtionele in totalitatea loru formeza poporul sãu
factorulu politicu alu tieriei.

Daca nu „poporul“ acestu-a, ci d'in contra, ori-
care alta nãtione particularã, a nume nãtionea magiara, ar
fi fostu singura obiectuã a jocã rolulu de factoru politicu alu
patriei, atunci S. Stefanu, in determinarea principiiloru con-
stitutiunii nostre, nu trebuiã sã purcedã d'in doctrin'a lui
Christosu, basata pre santulu principiu alu egalitãtii de dre-
ptu, nece d'in dreptulu naturei care corespunde intru tote
acelei doctrine, ci trebuiã ca elu sã tãna in vedere princi-
piele Coranului; atunci, in locu de „regnum utriusque
Pannoniae, Ungariae seu Hungariae“ trebuiã
sã întemeieze unu „regnum hungaricum“, precum

esiste in facta „imperium turcicum“; atunci regii nostri nu
trebuiã sã intrebuinteze titulu de „rege alu ambeloru Pano-
nie sãu alu Ungariei (rex utriusque Pannoniae, rex Hunga-
riae), ci titulu de „rege alu Unguriloru“ (rex hungarorum),
asi precum ducei pagani ai Unguriloru (dux hungarorum) se
serviau in facta de asemenea titlu, asi precum se serviau de
asemene titlu alti regi, a nume regii franceiloru (rex Gallo-
rum) dupa subjugarea deplina a eleminteloru germane, si pre-
cum se servese in facta de asemenea titlu Sultanulu turci-
loru sãu padisah-ulu dreptcredintiosiloru (Turcarum Sulta-
nus); atunci Tripartitul, care descrie constitutiunea tieriei,
nu ar face vre-o mentiune despre mai multe nãtioni egale in-
dreptãtite, nece despre „poporul“ (populus) compus d'in
privilegiatii sãu fruntasii acelor nãtioni, ci ar vorbi numai
despre nãtionea magiara sãu plane despre una nãtione poli-
tica, ace'a ce d'altmãntre in seculu XV abiã poteã sã o in-
tielega cine-va; atunci, in locu de expresiunea „poporu“,
s'ar fi intrebuintatu a buna sãma o asemenea expresiune si in
legile mai tardie, a nume in cele d'in a. 1848, candu clasele
neprivilegiate inca s'au susceptu in cadrulu poporulu
tieriei.

Inse noi aflãmu chiaru contrariulu nu numai in legile
nostre fundamentale si in tote documintele mai vechie, ci si
in legile mai tardie facute dupa primirea respective punerea
in valere de lege a Tripartitulu Verbõczianu.

A nume, chiaru neconsiderandu impregiurarea cã in
Transilvania, devenita independinte, pre bazea constituti-
unii comuni s'au desvoltatu d'in in ce mai multu diferitele na-
tioni si cã uniunea contr'a nãtionei romane celei mai nume-
roase a nãtionaloru magiare, secuiesci si sasesci, ca egalu in-
dreptãtite, nu pote fi considerata decãtu ca una degenerare
a acestei desvoltãri libere: articiulu de lege d'in 1608: XIII
a. c., d'in 1647: LXXVIII si d'in 1699: XLIV determina,
cã eschiderea unguriloru (hungari nativi) de la oficie si de
la cascigarea de bunuri nemisicatorie in unele cetãti libere
nemisiesci si slavonesci sã nu se mai întempele, ci sã se sus-
tãna principiulu egalitãtii de dreptu na-
tionalu si confesiunalu „absque respectu natio-
num, hungaris, germanis, bohemis sive slaviss“ apoi „a modo
deinceps in conferendis officiis et dominiis per concives“,
mai departe „ut qui ob religionis vel nationis odium amoti
fuissent, restituantur“, si „officia absque ullo nationis vel re-
ligionis discrimine hungaris videlicet, et germanis, et slaviss
seu bohemis aequaliter conferantur.“

Articulu de lege d'in 1608: X, facundu men-
tiune despre nãtionele nemagiare d'in patria, ca dovedã vina
pentru indreptãtirea loru egale, a nume atãtu a nãtionaloru
cucerite cãtu si a celoru federate sãu aliate, determina,
trãbuie tãra vr'o deosebire (per nativos hungaros
nationesque subiectas et annexas), fãra d'a rezervã vr'o pre-
rogatiya nãtionei magiare nece chiaru cu respectu la limb'a
ei, de ore-ce este necontestabilu, cã ori-ce administratiune
oficiale inferioara s'a manipulat in limb'a materna a respec-
tiveloru nãtioni, era fatia cu dicasteriele mai innalte in
limb'a indiferente latine, in decursulu a mai una mie de ani.

Dreptu cã chiaru dupa legile, cari recunosc deosebire
tele nãtioni a le tieriei si le privescu ca corporatiuni deosebite
egalu indreptãtite sãu ca persoane juridice, nu numai locui-
torii Ungariei ci si locuitorii de ori-ce nãtionalitate ai tieri-
loru sotie inca se numescu cetãtieni ai Ungariei (sub nomine
hungarorum complectuntur), si acest'a mi-a obiectiunãto dlu
Kerkãpolyi (care de altmãntre a recunoscutu pre fatia esia-
tint'a nãtionaloru cari le-am instratu in discursulu sãu tie-
nutu la inceputulu unulu 1866, pentru a documentã, cã afara
de cele siese nãtioni genetice au existatu in Ungaria inca
atuncia si nãtionea politica unguresca.

Inse, — neconsiderandu cã pre acelu tempu conceptulu
de nãtione politica nu era cunoscutu neci in Francia, ci pre-
tinderea sub cuvãntulu nãtione (natio) se întielega, dupa re-
gulele etimologiei, una corporatiune genetica, si chiaru ca si
la noi poporul tieriei au figuratu, si figureza si in tempulu
de fatia in constitutiunea Elvetiei, ca singurul factoru poli-
ticu; neconsiderandu, cã in consunantia cu aceste-a neci o
lege de a le nostre nu amintese de neci unu felu de nãtione
politica, cu atãtu mai putienu o substitue poporul ca fac-
toru politicu, ce de altmãntre ca unu principiu fundamen-
talu alu constitutiunii nostre nece nu se poteã schimbã asi
printre ele: pusetiunea citata a legii este destulu explicata
chiaru prin legile citate mai in susu, dara este explicata si in
pactulu de curendu inchiaiatu cu Croatii.

Si chiaru pentru ace'a pusetiunea legii memorate nu e
si n'a fostu opugnata neci o data, de neci unu cetãtiniu de
ori ce nãtionalitate, fia d'in Ungaria, fia d'in tieriele sotie, cã-
ci ei erau egalu indreptãtiti cu ungurii (hungari nativi) si fiind
cã se tãnea de o adeverata binefacere si gloria a se potã nu-
mã cetãtiniu alu unui statu, care ascurã asemenea desvol-
tare si si libertate pentru tote nãtionele, ba devenise prover-
biu cã „Extra Hungariam non est vita, si est vita, non
est ita.“

Dreptu cã, inca de la alu 16. dara mai virtosu de la alu
17. seculu, s'a potutu observã in legelatiunea nostra staruin-
tã, care in Francia si a ajunsu culmea la fineã secululu 18-
lea, si care, precum se vede, nici asta-di n'a incetatu in pa-
tri'a nostra, intielegu staruint'a dupa centralisatiunea de
statu, care nu considera statulu de mediulocu ci de scopu,
care, prin urmare, pre langa frãsele de libertate, egalitate si
frãtietate, innadusiesce ori ce miscare libera si de ace'a tie-

ne pãrtile apusene a le Europei in fierbere continua si ame-
nintia in mare mesura si patri'a nostra.

Dar' acestã centralisatiune — care la noi se pote con-
derã ca o urmare naturale a invasiunii turcesci si aveã de
scopu imbunãtãirea administratiunii si a justitiei si, pre ca-
lea acest'a, o desvoltare mai mare a poteriloru statulu — la
inceputu n'a fostu indreptata spre apesarea nãtionaloru neun-
guresci, cã-çi, precum apriatu se vede d'in cele de susu, legi-
pile nostre aperau inca totu cu acea-si tarã egalã indreptã-
tãtre nãtionale. Deci centralisatiunea atunci candu staruã
a desfiintã privilegiele sengurateceloru nãtioni, sãu cetãtã-
era de la 1723 in coce a uniformã administratiunea si justi-
tia si spre acestu scopu a organizã tribunale noue ba si Le-
cutenintia n'a desfiintiatu definitivu numai deosebitele teritori-
nãtionali, anumitu in cãtu pentru Ruteni la anul 1746, ci
desfiintiatu si districtele ungurite a le Haiduciloru, Jasigiloru
si Cumaniloru, precum se adeverese afara de tota indoielã
in privint'a desfiintãrii districtulu Haiduciloru, prin Ar-
de lege LXXIII: 1618; LXXIX: 1647; XCV: 1715; era
in privint'a desfiintãrii districtulu Iasigo-Cumaniloru prin
Art. de lege XXIII: 1514; XXXIV: 1622; XXVIII: 1623
si LXXVII: 1638.

Nume cu fineã secululu XVIII s'a straplantatu d'in
Francia si in patri'a nostra ide'a centralisatiunii esagerate
care, ne'destulindu-se cu uniformitatea administratiunii si
justitiei, a voit u sã radice la valere si centralisatiunea
privint'a nãtionalitãtii, sãu predominarea unei nãtioni a su-
pra celoralalte, si de aci se pote esplicã procedur'a legelati-
unii de la 1791, care de o parte nu numai au sustinutu dis-
trictele Jasigiloru, Cumaniloru si Haiduciloru, desfiintãri
definitivu prin legile mai susu citate, ci le-a chiamatu si le
dict'a; era de alta parte a desfiintiatu privilegiele nãtionei se-
besci basate pre dreptulu publicu.

(Va urmã.)

Varietãti.

** (Balulu tenerime romane d'in Oradea-Mare) decursu
dupa program'a statorita in 28 ian. a an. cur.; spre acestu
scopu servi salã otelulu Vulturulu negru, decorata cu multu
tutu gustu si elegãntia. La 1/2 9 ore ser'a mam'a balulu Dnlu
Paulin'a Romanu, — careã abiã scãpata de unu morbu gre
primi a supra-si acestã sarcina, — intre sunetele mersulu
lui Mihailu Erõulu, condusa de brãtie de presidele comitetulu
lui arangiatoriu D. Ioane Siorbanu, intrã in sala, concomitã
ta de publiculu coadunatu. Publiculu n'au fostu numerosu
dar' privindu-se peste totu, fiã elegantu. Salturile se incepu
cu „Ardelean'a“ de mam'a balulu si dnulu presidele. Saltu-
rile romane se jocã cu multa vivacitate, si voiã buna
de ore demãnetã, canã
tara, afara de teneri, cari continuã petrecerea pre langã
mese, unde libertatea de a se produce in vorbiri si toastu
fu nemarginita. Multi d'intre neromani venira numai sã veã
Salturile romane. Dnii d'in partid'a Deakiana, incepundu
la protospãnulu si presidele partidei Camerariulu de Lõny
ne onorã in numeru respectabilu, — stangãciã fusera cãtu
de putini. Familie neromane inse nu fura de felu, asiã cãtu
afara de 2 dame, cele-l-alte tote fusera romane; n'avem
plangere in contr'a altor'a, candu neci ale nostre d'ind
locu nu venira tote, — desã comitetulu arangiatoriu
au susceptu tote pentru reesirea brilante a balulu, au cor-
stituitu si colone de probã intr'o localitate condusa spre acesi
stu scopu, numai pentru ace'a ca atãtu ei cãtu si damele
aiba ocasiunea de a invetiã cu precisiune salturile romane
totu-si, dorere, d'intre acele cari participa la
colone cãte-va nu se ivira in balu, era d'in pro-
vincia dora numai doue familie avurãmu.

Tenerimea romana pre langã ace'a ca sã sucurga lipu
sei confrãtiloru sãi, arãngiaza aceste baluri si pentru acesi
ca sã deã ocasiune publiculu romanu de a se petrece roma-
nesce si a se desfetã in salturile nãtionale, cã-çi frãtii magia-
ri un'a cu capulu nu primescu salturi romane
in balurile lor! apoi ast-feliu de petreceri sociale sã
nobile, cari servescu si de scol'a mai finei conversãri, sunt
totu odata si mesur'a culturai nostre, d'in careã ne judecã
frãtii neromani, dieu onoratu nostru publicu rom. ar' trebui
sã se intereseze mai multu pentru ast-feliu de intrepinderi
cari de altmãntre inca abiã se întempe odata intr'unu anu

Succesulu financiaru inca nu ni este cunoscutu, atãtu
scimu cã spesse se facura ca la balulu juristiloru magiari
adeca destule, cã-çi luãndu in vedere localitatea unde s'au
tãnu balulu, nici ca sã potura incongiurã acele spese, totu
si pre venitoriu recomandãmu comitetulu o precautiune ma-
mare si o economã mai acomodata giurstariloru. *Censor.* Iu

** (Invitatiune.) Urmandu esemplulu confrãtiloru nostroru
romani d'in alte comitate, si alu conlocuitoriloru nostri un-
guri, cari inca s'au coadunatu si au deliberatu despre candu
in darea si alegerea deputãtiloru, — amesuratu provocãrilor
capetate d'in partea mai multoru confrãti romani, am onorã
de a invitã pre inteligint'a romana a comitatulu acestu-
spre infãciãre in a 1/2 februaru a. c. la 10 ore a. m. aici
la Desiu pentru a ne consultã, a deliberã d'impreuna si in
confidintia despre participarea la alegerea deputãtiloru dupã
recherintile si interesele nostre politice, nãtionale si sociale.
Desiu, 3 februaru 1869. Gabrielu Manu, m. p. jude supr' stu
in pensune.

Proprietariu, redactoru respundietoriu si editoriu:
ALEXANDRU ROMANU.